

تاریخ فلسفه غرب (۱)

تفکر در دوره باستان

ترنس اروین

ترجمه

دکتر حسن فتحی

تاریخ فلسفه غرب (۱)
تفکر در دوره باستان

ترنس اروین

ترجمه
دکتر حسن فتحی

تهران

۱۳۹۹

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: اروین، ترنس، ۱۹۴۷- م.
عنوان و نام پدیدآور: تفکر در دوره باستان / ترنس اروین؛ ترجمه حسن فتحی؛ ویراستار علمی سیمین عارفی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری: نه، ۳۰۹ ص.
فروست: «سمت»: ۲۴۱۴. فلسفه و کلام؛ ۱۰۹.
شابک: ۱- ۲۲۲۹-۰۲-۶۰۰-۹۷۸-۳۶۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
یادداشت: عنوان اصلی:
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: فلسفه قدیم
موضوع: Philosophy, Ancient
شناسه افزوده: فتحی، حسن، ۱۳۴۱- ، مترجم.
شناسه افزوده: عارفی، سیمین، ۱۳۴۳- ، ویراستار علمی.
شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.
The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۹ B ۱۷۱
رده‌بندی دیویی: ۱۸۰
شماره کتابشناسی ملی: ۷۵۱۶۰۳۶

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

A History of Western Philosophy (1): Classical Thought; Terence Irwin. Oxford; New York: Oxford University Press, c1989.

تاریخ فلسفه غرب (۱): تفکر در دوره باستان

ترنس اروین

ترجمه دکتر حسن فتحی (دانشیار دانشگاه تبریز)

ویراستار علمی: دکتر سیمین عارفی (عضو هیئت علمی پژوهشکده تحقیق و توسعه «سمت»)

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۹

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ و صحافی: چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور

قیمت: ۳۶۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

تصویر روی جلد: مجسمه سقراط در ورودی آکادمی ملی آتن، ساخته مجسمه‌ساز ایتالیایی

پیکارتی در قرن نوزدهم. @sazmn_samt info@samt.ac.ir www.samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا بخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باید کوشش در راه علم و به دست آوردن تخصص در رشته‌های مختلفه اساس
فعالیت دانشجویان عزیز باشد.

صحیفه امام، ج ۱۰، ص ۸۰

سخن «سمت»

یکی از هدف‌های مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاه‌ها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبان و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گام‌هایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می‌کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می‌شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم پردازد و در رشته‌های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند. دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب‌نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از انتقادات و یادآوری‌های پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این همیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته فلسفه در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی برای درس «تاریخ فلسفه یونان» و رشته فلسفه و کلام اسلامی در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی «تاریخ فلسفه غرب یک» تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه مترجم
۴	دبیاجه
۷	فصل اول: مقدمه
۷	۱. قلمرو
۸	۲. دوره‌ها
۹	۳. سؤالات
۱۱	۴. منابع
۱۲	فصل دوم: هومر
۱۲	۱. اهمیت هومر
۱۳	۲. شخص آرمانی و زندگی آرمانی
۱۵	۳. خود و دیگران
۱۷	۴. اولویت‌ها
۱۸	۵. مشکلاتی در اخلاق هومری
۲۱	۶. خدایان و جهان
۲۲	۷. خدایان و آرمان‌های اخلاقی
۲۳	۸. زئوس و نظم جهان
۲۵	۹. مشکلات اصلی در هومر
۲۸	فصل سوم: نهضت طبیعت‌گرا
۲۸	۱. چشم‌انداز طبیعت‌گرا
۲۹	۲. طبیعت به مثابه ماده
۳۰	۳. تلقی‌ها از طبیعت
۳۲	۴. تغییر و ثبات
۳۵	۵. طبیعت و تاریخ
۳۶	۶. طبیعت و طب
۳۸	۷. مسائل روش

۴۱	۸. قوانین عام
۴۳	۹. عقل و استدلال
۴۴	۱۰. اخلاق
۴۸	۱۱. خدایان

فصل چهارم: تردیدهایی در طبیعت گرایی

۵۳	۱. گرایش‌ها
۵۳	۲. تراژدی و طبیعت گرایی
۵۴	۳. ورای طبیعت گرایی
۵۷	۴. نمود و طبیعت
۵۸	۵. طبیعت و هدف
۶۱	۶. طبیعت و عدالت کیهانی
۶۳	۷. طبیعت گرایی و طبیعت بشر
۶۴	۸. سؤالاتی درباره تاریخ طبیعت گرایانه
۶۷	۹. برخی آثار طبیعت گرایی
۶۸	۱۰. شک بنیادی
۶۹	۱۱. عُرف، حقیقت، و واقعیت
۷۱	۱۲. شکاکیت، عرف گرایی، و اخلاقیات
۷۲	۱۳. کشمکش‌های سیاسی
۷۴	۱۴. رشد بحث سیاسی
۷۵	۱۵. نتایج عملی
۷۶	۱۶. پرسش‌های پاسخ نیافته

۸۱	فصل پنجم: سقراط
۸۱	۱. محاکمه سقراط
۸۳	۲. دفاع سقراط
۸۵	۳. فرض‌های سقراطی
۸۸	۴. استدلال‌های سقراطی
۸۹	۵. اخلاقیات و دین
۹۳	۶. وحدت اخلاقیات
۹۴	۷. مسئله عدالت
۹۶	۸. بدفهمی‌های معقول از سقراط

فصل ششم: افلاطون

- ۹۹ ۱. سقراط و افلاطون
- ۹۹ ۲. نظریه استدلال سقراطی
- ۱۰۰ ۳. پژوهش و یادآوری
- ۱۰۲ ۴. معرفت و عقیده
- ۱۰۳ ۵. نظریه تعریف سقراطی
- ۱۰۴ ۶. حواس
- ۱۰۶ ۷. سؤالاتی درباره صورت‌ها
- ۱۰۸ ۸. نظریه سقراطی معرفت
- ۱۱۰ ۹. پاسخ افلاطون به شکاکیت
- ۱۱۳ ۱۰. نفس و بدن
- ۱۱۴ ۱۱. نفس و خود
- ۱۱۵ ۱۲. مسئله عدالت
- ۱۱۷ ۱۳. عقل و میل
- ۱۱۸ ۱۴. دفاع از عدالت
- ۱۱۹ ۱۵. فضیلت و فلسفه
- ۱۲۰ ۱۶. معرفت، اخلاقیات، سیاست
- ۱۲۳ ۱۷. معرفت و آزادی
- ۱۲۵ ۱۸. کیهان
- ۱۲۸ ۱۹. بدفهمی‌ها از افلاطون
- ۱۳۰ ۲۰. اهمیت افلاطون
- ۱۳۳

فصل هفتم: ارسطو

- ۱۳۵ ۱. ارسطو و اسلاف او
- ۱۳۵ ۲. مشاهده و تجربه
- ۱۳۶ ۳. استدلال فلسفی
- ۱۳۸ ۴. طبیعت و تغییر
- ۱۳۹ ۵. صورت و ماده
- ۱۴۳ ۶. علت‌ها
- ۱۴۴ ۷. طبیعت و صورت
- ۱۴۶ ۸. نفس و بدن
- ۱۴۸ ۹. دو گانه‌انگاری و ماده‌گرایی
- ۱۵۰ ۱۰. خیر بشر
- ۱۵۱

۱۵۴	۱۱. سعادت و فضیلت
۱۵۶	۱۲. فضیلت و خیر دیگران
۱۵۷	۱۳. اخلاق و جامعه
۱۵۹	۱۴. اخلاق و خودکفایی
۱۶۱	۱۵. اهمیت ارسطو
۱۶۴	فصل هشتم: مکتب اپیکوری
۱۶۴	۱. جهان یونانی مآبی
۱۶۶	۲. اپیکوروس: اهداف عام
۱۶۸	۳. منازعه شکاکیت
۱۷۰	۴. توسل به حواس
۱۷۱	۵. حس و علم
۱۷۳	۶. اتم‌گرایی و نفس
۱۷۵	۷. خدایان
۱۷۶	۸. ضرورت و آزادی
۱۷۹	۹. لذت، سعادت، فضیلت
۱۸۰	۱۰. سؤالاتی درباره اخلاق اپیکوری
۱۸۳	۱۱. سازگاری نظام اپیکوری
۱۸۵	فصل نهم: مکتب رواقی
۱۸۵	۱. نظام رواقی
۱۸۶	۲. مسئله معیار
۱۸۸	۳. طبیعت، صورت، ماده
۱۹۰	۴. طبیعت و نظم جهان
۱۹۲	۵. تعیین‌گرایی و آزادی
۱۹۴	۶. طبیعت، سعادت، فضیلت
۱۹۷	۷. خود و جامعه
۲۰۰	۸. کناره‌گیری رواقی
۲۰۲	۹. خود و کیهان
۲۰۳	۱۰. نتیجه
۲۰۸	فصل دهم: افلوطین
۲۰۸	۱. احیای افلاطون‌گرایی
۲۰۹	۲. جهان افلوطین

۲۱۰	۳. صورت و ماده
۲۱۲	۴. نفس
۲۱۴	۵. عقل
۲۱۵	۶. احد
۲۱۷	۷. صدور از «احد»
۲۱۹	۸. ماده و شر
۲۲۰	۹. «نفس» و خود
۲۲۳	۱۰. اهمّیت افلوطنین
۲۲۶	فصل یازدهم: مسیحیت و اندیشه یونانی
۲۲۶	۱. مقدّمه
۲۲۸	۲. مسیحیت اولیه
۲۲۹	۳. تعلیمات اخلاقی مسیحی
۲۳۱	۴. طبیعت بشر
۲۳۳	۵. کار مسیح
۲۳۶	۶. شخص مسیح
۲۳۷	۷. آموزه خدا
۲۴۰	۸. آوگوستین و محیط او
۲۴۱	۹. دو گانه انگاری مانوی
۲۴۲	۱۰. انتقادهایی از مانوی ها
۲۴۳	۱۱. تمایل به مکتب نوافلاطونی
۲۴۴	۱۲. مکتب نوافلاطونی و مسیحیت
۲۴۵	۱۳. دیدگاه نهایی آوگوستین
۲۴۸	یادداشت ها
۲۸۰	کتاب شناسی
۲۸۷	نمایه

مقدمه مترجم

فلسفه در سرآغازهایش، در سرزمین یونان، کوششی تدریجی است برای نشان دادن عقل بر اریکه قدرتی که خیال بر آن نشسته بود؛ و برای ارائه تبیینی منطقی و عقلانی از عالم و آدم به جای تبیین اساطیری سنتی که زاده تخیل شاعران بود. اخراج شاعران از شهر آرمانی از سوی افلاطون در واقع از آرمان حکومت مطلقه عقل و حکمت حکایت می‌کند.

ترنس اروین با اشرافی که بر نحوه پیدایش و رشد و کمال فلسفه از اندرون اساطیر دارد، گزارش خویش از تفکر در عهد باستان (یعنی یونان) را با معرفی آموزه‌های اساطیری هومر آغاز می‌کند و، به نحوی عالمانه و نوآورانه، خواننده را در هزار سال فلسفه یونان به گونه‌ای همراهی و رهبری می‌کند که با کسب تصویری روشن از این دوره، طلعه‌های گذر از اندیشه یونانی به اندیشه مسیحی را نیز شاهد باشد.

بدین ترتیب، او پس از مقدمه‌ای کوتاه درباره دامنه و دوره‌ها و پرسش‌ها و پاسخ‌های فلسفه یونانی، جهان‌بینی اساطیری یونانیان را با محوریت هومر معرفی می‌کند. در معرفی نخستین فیلسوفان طبیعت‌گرا و واکنش‌های شکاکانه در برابر آن‌ها در تعلیمات دموکریتوس و در نهضت سوفسطایی (در فصل‌های ۳ و ۴)، اروین در واقع از سویی کمتر از تاریخ فلسفه‌های متعارف و از سوی دیگر بیشتر از آن‌ها سخن می‌گوید: به جای پرداختن به همه مکتب‌ها و چهره‌ها یکی از آن‌ها را محور قرار می‌دهد و بقیه را در ارتباط با آن به اختصار و اشاره مطرح می‌کند؛ در عوض، توجه خواننده را به دیگر جریان‌های مرتبط با فلسفه (مثلاً طب و تاریخ در فصل ۳ و تراژدی در فصل ۴) نیز جلب می‌کند.

او سه چهره شاخص فلسفه یونان، سقراط و افلاطون و ارسطو، را (در فصل‌های ۵، ۶ و ۷) در حجم معقول و با جامعیت معقول، به گونه‌ای معرفی می‌کند که هم بتوان دید که آن‌ها چگونه آموزه‌های متنوع پیش از خودشان را در نظام خویش با روح واحدی با یکدیگر سازگار می‌کنند و هم بتوان تفسیرها و بدفهمی‌های مرتبط با آموزه‌های آن‌ها را درک و ارزیابی کرد.

اروین فاصله طولانی میان ارسطو و افلوپین را فقط با معرفی دو مکتب اپیکوری و

رواقی (فصل‌های ۸ و ۹) پُر می‌کند. این دو مکتب صبغهٔ تسلی‌بخش و حیات‌محوری آموزه‌های فلسفی دورهٔ یونانی‌مآبی را به‌روشنی نشان می‌دهند.

افلوطین، به عنوان چهرهٔ شاخص فلسفه در دورهٔ امپراتوری روم، مخصوصاً به سبب پیوند نزدیک پیروانش با آباء مسیحیت، عملاً به عنوان مهم‌ترین حلقهٔ اتصال فلسفهٔ یونانی با فلسفه و الهیات مسیحی ایفای نقش می‌کند. اروین با گزارش آموزه‌های نوافلاطونی افلوطین (در فصل ۱۰) و با اختصاص فصل آخر کتابش به معرفی اجمالی مسیح و آموزه‌هایش و به گزارش آرای قدیس آوگوستین، این پیوند را بر خواننده روشن می‌سازد. با توجه به آنچه تا اینجا گفتیم بر دو مطلب در خصوص این اثر اروین می‌توان تأکید کرد.

اولاً، با وجود اینکه تاریخ فلسفه‌های زیادی تاکنون به زبان فارسی ترجمه یا تألیف شده‌اند، کتاب اروین در نوع خودش منحصربه‌فرد است و کتاب دیگری جای آن را پُر نمی‌کند. او در عین حال که هیچ اطلاعات قبلی را در خواننده‌اش پیش‌فرض نمی‌گیرد و بنابراین اثرش برای هر خواننده‌ای قابل فهم است، مطالبی را به شیوه‌ای انتخاب و مطرح می‌کند که برای آشنایان و حتی برای استادان تاریخ فلسفهٔ یونان نیز تازگی دارد. در کنار او داده‌های هر فصلی در فصول بعدی به کار گرفته می‌شوند، تحولاتشان پیگیری می‌شوند، و بدین ترتیب تصویر از آغاز تا آنجای تاریخ برای خواننده روشن‌تر و غنی‌تر می‌گردد. او مزیت گزارش «موضوع‌محور» و گزارش «فیلسوف‌محور» را با هم جمع می‌کند و با اشاره‌هایی به پیوندهای فلسفه با اساطیر و طب و تاریخ و دین، چیزی را به دست می‌دهد که نه فقط «تاریخ فلسفه» به معنای تخصصی کلمه، بلکه به حق باید «تاریخ تفکر» در عهد باستان نامید.

ثانیاً، این اثر به این صورت همهٔ نیازهای یک دانشجوی سال اول فلسفه را به گونه‌ای برطرف نمی‌کند که بتوان آن را تنها کتاب درسی برای مثلاً «تاریخ فلسفهٔ یونان و روم» معرفی کرد. یک راه برای رفع این نقیصه این است که برای برخی فصل‌ها (مثلاً فصل ۳، «نهضت طبیعت‌گرا») پیشگفتاری از سوی مترجم افزوده شود و معرفی معتدل و شاکله‌واری (مثلاً از همهٔ مکتب‌های پیش‌سقراطی و چهره‌های برجستهٔ آن‌ها) در ابتدای فصل صورت بگیرد؛ و در برخی جاها (مثلاً میان مکتب رواقی و افلوطین، یعنی فصل‌های ۹ و ۱۰) فصل‌هایی (مثلاً ذیل عنوان «سایر مکتب‌های دورهٔ یونانی‌مآبی» و «مکتب‌های نیمهٔ نخست دورهٔ امپراتوری روم») افزوده و مکتب‌های متعلق به هر دوره‌ای در آنجا معرفی شود. این کار را در چاپ‌های بعدی می‌توان انجام داد. و البته راه دیگر این است کتاب گزارشی‌تر دیگری نیز در کنار این اثر

اروین برای دانشجو معرفی شود؛ مثلاً کتاب کلیات تاریخ فلسفه یونان، نوشته ادوارد تسلر که به تعبیر خود نویسنده در دیباچه ویراست نخست «تصویری از محتویات نظام‌های فلسفی مختلف و جریان رشد تاریخی آن‌ها را ترسیم می‌کند که همه ویژگی‌های اساسی را در بر بگیرد»؛ یا مجلد نخست از کتاب تاریخ جامع فلسفه نوشته پتر آدامسون که انتشارات سازمان «سمت» در دست ترجمه و نشر دارد.

در ترجمه این اثر سعی شده است که اعتدال میان دقت و سلاست، در حدّ توان مترجم، رعایت شود. برخی واژه‌های فلسفی و یا غیر فلسفی گاهی اقتضای معادل‌های متنوعی در زبان فلسفی فارسی دارند. مثلاً «هیستوریا» گاهی به نظر می‌آید که بهتر است خودش بیاید، گاهی معنای لغوی آن یعنی «پژوهش» مناسب‌تر می‌نماید و گاهی معنای اصطلاحی آن یعنی «تاریخ» و همین‌طور برای «پنثوما» گاهی «روح» مناسب‌تر به نظر می‌آید، گاهی «نفس» و گاهی اصل یونانی کلمه.

و بالاخره، مترجم وظیفه خویش می‌داند که از همه همکاران عزیز خویش در انتشارات سازمان «سمت»، که در انتخاب و پیشنهاد و پذیرش و ویرایش و تدوین و سایر مراحل نشر این اثر قبول زحمت کرده‌اند، تشکر کند و بهروزی و پیروزی آن‌ها را از خداوند منان خواستار باشد.

دیباچه

این کتاب را به قصد مطالعه خوانندگان نوشته‌ام که آشنایی قبلی‌شان با فیلسوفان یونان و جهان رومی، یا با پیشینه ادبی و تاریخی آن‌ها، ناچیز است یا هیچ معلومات قبلی در این خصوص ندارند. طبیعتاً، امیدوارم که برای دانشجویان و آموزگاران دوره‌های مربوط به فلسفه یونانی [نیز] سودمند باشد؛ این خوانندگان مندرجات این کتاب را هم کمتر و هم بیشتر از آن خواهند یافت که احتمالاً انتظارش را داشته‌اند. فصل‌های ۲ تا ۴ به هیچ وجه همه «پیش‌سقراطی‌ها» را، آن گونه که معمولاً در نظر گرفته می‌شوند، پوشش نمی‌دهد؛ از سوی دیگر، برخی نویسندگان و پرسش‌ها در این سه فصل آمده‌اند که بیشتر از آن چیزی شایسته مطالعه هستند که (تا آنجا که من خبر دارم) معمولاً در نخستین آشنایی دانشجویان با فلسفه یونانی مورد مطالعه قرار می‌گیرند. در فصل‌های ۵ تا ۷ فضای معتنا بهی را به افلاطون و ارسطو اختصاص داده‌ام؛ اما کوشیده‌ام مانع از آن شوم که این دو بر صحنه مسلط شوند، و در فصل‌های ۸ تا ۱۰ کوشیده‌ام تا تصویری از تنوع و در عین حال استمرار فلسفه پس از ارسطو به دست دهم.

برخی فقره‌ها از نویسندگان دوره باستان را در قالب ترجمه در متن کتاب نقل کرده‌ام. جا دارد به خواننده هم تذکر دهم که یک نشانه حذف ممکن است گاهی ناظر بر شکاف بزرگی در متن اصلی باشد. من در [این نقل قول‌ها] نشانه «...» را برای گنجاندن واژه‌هایی به کار برده‌ام که در متن اصلی به صراحت نیامده‌اند، اما آشکارا مدنظر هستند. همچنین نشانه [...] را برای گنجاندن مطالب تفسیری‌ای به کار برده‌ام که نمی‌خواهم بخشی از ترجمه شمرده شوند.^۱ نشانه قلاب [] گاهی درباره اسامی نویسندگان در یادداشت‌ها نیز آمده است که از مجعول یا مشکوک بودن اثرها حکایت می‌کند.

خلاصه تاریخی نظام‌مندی در این کتاب ارائه نمی‌کنم؛ اما سعی کرده‌ام تاریخ‌های

۱. در ترجمه فارسی نیز گهگاه مطالبی در داخل دو قلاب [...] بر متن انگلیسی افزوده می‌شود که اگر درون نقل قول‌های مستقیم باشند با نشانه «-م» مشخص می‌شوند تا از افزوده‌های نویسنده انگلیسی تمیز داده شوند. افزوده‌های ویراستار علمی کتاب نیز با نشانه «-و» مشخص می‌شود.

فیلسوفان بزرگ را با فاصله‌های معقولی در متن کتاب ذکر کنم؛ و این تاریخ‌ها، به همراه تاریخ‌های سایر نویسندگان ذکر شده، در نمایه آخر کتاب تکرار شده‌اند. روشن خواهد شد که تاریخ‌های اکثر فیلسوف‌ها یا غیر دقیق هستند یا غیر قابل اعتماد، یا هر دو. واژه «شکوفایی»^۱ ناظر بر شواهد خاصی است بر اینکه شخص مورد نظر در سال یا سال‌های ذکر شده فعال بوده است. معمولاً قید «پیش از میلاد» یا «میلادی» را در جاهایی که تصور کرده‌ام خطر التباس وجود دارد بر تاریخ‌ها اضافه کرده‌ام.

از آنجا که این کتاب تا حدودی نتیجه کوشش‌های خود من به هنگام تدریس در این حوزه است، از سؤال‌ها و نظرهای تحریک‌کننده و متفکرانه بسیاری از دانشجویان دوره لیسانس بهره گرفته‌ام، و از بحث‌های سودمند با جماعتی که در این تدریس‌ها شرکت کرده‌اند - جنیفر وایتینگ^۲، هنری نیوئل^۳، دیوید برینک^۴، و سوزان سووه^۵. پیش‌نویس‌های متوالی کتاب با کمک انتقادات و پیشنهادهای متعدد و مستمر گیل فاین^۶ بسیار اصلاح شدند. خوانندگان انتشارات نظرهای سودمندی درباره تقریرهای بعدی اظهار کردند. مایه خرسندی ویژه من است که این کتاب را به گرگوری ولاستوس تقدیم کنم.

تی. ایچ. اروین

دانشگاه کورنل، ایتاکا، نیویورک، ژانویه ۱۹۸۸

1. "fl." (=floruit، شکوفا بوده است)

2. Jenifer Whiting

3. Henry Newell

4. David Brink

5. Susan Sauve

6. Gail Fine

فصل اول

مقدمه

۱. قلمرو

در این کتاب برخی از موضوعات دارای اهمیت فلسفی در تفکر باستان را، در یک دوره حدوداً ۱۱۰۰ ساله از زمان هومر^۱ تا قَدّیس آوگوستین^۲، معرفی می‌کنیم. بنابراین در این اثر در وهله نخست به فلسفه یونانی - یعنی تفکر فلسفی بیان شده به زبان یونانی - و اخلاف بی واسطه آن می‌پردازیم.

انتخاب سرآغازی برای این کتاب کاری گزافی نبوده است؛ زیرا سروده‌های هومر در میان نخستین آثار ادبیات یونانی است، و تأثیر عمیقی بر تفکر بعدی دوره باستان داشته است. انتخاب جایی برای توقف [بحث] بیشتر گزافی بوده است. مرگ آوگوستین به سال ۴۳۰ میلادی در دوره‌ای رخ می‌دهد که امپراتوری روم غربی (یعنی روم لاتینی‌زبان) فروپاشید. سنت باستانی در فلسفه در امپراتوری شرقی (یعنی روم یونانی‌زبان) و در ولایت‌های عرب‌زبان، پیش از آنکه دوباره به اروپای غربی معرفی شود، [به حیات خود] ادامه داد؛ و از جهاتی مایه تأسف است که بگوئیم سقوط بخشی از امپراتوری نشانه گسست مهمی در تاریخ فلسفه غرب است. با این حال، کاملاً هم خطا نیست که آوگوستین را سرآغاز فلسفه قرون وسطا^۳ بشماریم؛ و اگر [این مجلد] را با او به پایان بریم، تصوّر معقولی از مسیری خواهیم داشت که فلسفه در سده‌های بعدی طی کرد.^{۴(۱)}

ارائه خلاصه‌ای از همه فیلسوفان و موضوعات فلسفی مهم در تفکر دوره باستان مستلزم این می‌بود که یا کتابی قطور بنویسیم و یا کتابی که خیلی فشرده باشد؛ و من نکوشیده‌ام که

1. Homer

2. Saint Augustine

3. mediaeval philosophy

۴. شماره‌های داخل پرانتز در سراسر این اثر ناظر به یادداشت‌های مؤلف است که در پایان کتاب به ترتیب فصل آمده‌اند.

اثری جامع بنویسیم. در اینجا برخی از پیش سقراطیان بزرگ، اکثر محاورات متأخر افلاطون، بخش اعظم مباحث مربوط به شکاکیت، جنبه‌های فنی‌تر تعلیمات رواقی، و کل منطق باستان را حذف کرده‌ام.^(۲) از طرف دیگر از برخی نویسندگان بحث کرده‌ام که فیلسوف نیستند. این کار را در سه فصل نخست کرده‌ام تا مسئله‌ها و بحث‌هایی را روشن سازم که فلسفه از آن‌ها برخاست. در فصل آخر مطالبی درباره تفکر مسیحی گفته‌ام تا به یک معلول مهم فلسفه دوره باستان اشاره کرده باشیم. در این موارد خوانندگانی را در نظر داشته‌ام که بدون هیچ گونه پیش‌زمینه در خصوص تاریخ و ادبیات دوره باستان به مطالعه فیلسوفان دوره باستان می‌پردازند. با این حال، درباره این جنبه‌های تفکر دوره باستان که دقیقاً فلسفی نیستند تصویر بسیار ناقصی به دست داده‌ام. طب، ریاضیات، نجوم، علم الحریکه، جغرافیا، تاریخ، دستور زبان، نقد ادبی - این‌ها همگی در جهان باستان بسط و توسعه یافتند، و غالباً پیوند نزدیکی با بسط و توسعه فلسفه داشتند. به تأثیر متقابل میان فلسفه و این رشته‌های دیگر - اعم از تأثیر خوب و بد - در این کتاب فقط گهگاه نگاهی انداخته شده است.^(۳)

به جای اینکه بگویم تا همه این موضوعات و فیلسوفان را پوشش دهم، سعی کرده‌ام برخی مسائل را با جزئیات کافی به بحث بگذارم تا اندکی از سودمندی و اهمیت آن‌ها را آشکار کرده باشم. موضوعاتی را برگزیده‌ام که خواننده می‌تواند بدون مطالعه گسترده متون دشوار به نحو سودمندی در مورد آن‌ها بیندیشد. بهترین راه برای طرح سؤالات درست غالباً این است که اعتراض‌ها و انتقادات را مطرح سازیم. من به این کار دست زده‌ام تا مسیرهایی را برای خوانندگان پیشنهاد کنم که [خودشان بتوانند] طی کنند، نه اینکه به آن‌ها بگویم که چه بیندیشند، یا حتی بگویم که درباره هر طرف یک بحث خاص چه می‌توان گفت. شرح‌هایی که ارائه کرده‌ام هدفشان برانگیختن بحث بوده است، نه جمع کردن آن.

۲. دوره‌ها

با حفظ احتیاط‌های شایسته در باب تقسیم‌بندی‌های سلیقه‌ای دوره‌ها، ممکن است یک تقسیم‌بندی مقدماتی به چهار دوره سودمند باشد:

فلسفه نظری^۱ (فصل‌های ۲ تا ۴). پیش از سقراط فلسفه طی سلسله‌ای از نظام‌های نظری طبیعت‌شناسان پیش سقراطی بسط و توسعه یافت. بسیاری از این متفکران نظرات بسیار عام درباره طبیعت و منشأ جهان مطرح کردند؛ این متفکران گاهی اسطوره‌های مربوط به خدایان را

به یاد می‌آورند، و گاهی هم به نظر می‌آید که دانشمندان طبیعی ابتدایی هستند. فلسفه انتقادی^۱ (فصل‌های ۵ تا ۷). سقراط، افلاطون، و ارسطو فلسفه را به صورت رشته‌ای درآوردند که متمایز از اساطیر و علم تجربی بود و به بررسی مبانی معرفت و اخلاقیات می‌پرداخت.

فلسفه نظام‌مند^۲ (فصل‌های ۸ و ۹). رواقیان و اپیکوریان از مواد پیش سقراطی، افلاطونی و ارسطویی استفاده کردند تا به نحوی آگاهانه نظام‌های فلسفی یکپارچه بر سازند و مجموعه واحدی از اصول را در مورد مسائلی مربوط به معرفت و طبیعت و اخلاقیات به کار بگیرند. فلسفه متعالی^۳ (فصل ۱۰ و ۱۱). احیای افلاطون‌گرایی در دوره باستان متأخر توجه فیلسوفان را از فهم واقعیت مشاهده‌پذیر به جستجوی معرفت امور مشاهده‌ناپذیر و فراحسی معطوف کرد. چنین چشم‌اندازی باعث شد که افلاطون‌گرایی متأخر به همنشین طبیعی الهیات مسیحی تبدیل شود.

این تقسیم‌ها بسیار خام‌تر از آن‌اند که چندان جدی گرفته شوند. برای هیچ یک از آن‌ها، به غیر از تقسیم میان دو دوره اول و دوم، مرجع باستانی صریحی نداریم؛ ارسطو بر این تقسیم [میان دوره اول و دوم] تأکید می‌ورزد، و (چنان‌که بعداً خواهیم دید) دلیل خوبی برای موافقت با او در دست داریم. تقسیم‌های دیگر قاطعیت بسیار کمتری دارند؛ اما برداشت عامی از نگرش‌ها و فرض‌های فیلسوفان در دوره‌های مختلف به دست می‌دهند.

۳. سؤالات

اگر موضوعات این کتاب به نحو بسیار نزدیکی با یکدیگر مرتبط می‌بودند، از رسیدن به هدف خود باز می‌ماند. زیرا بخشی از گیرایی فلسفه یونانی به دلیل استقلال نسبی برخی فیلسوفان از اسلافشان است، و طیف گسترده سؤالاتی که در زمان‌های مختلف به قلمرو فلسفه وارد شدند. افلاطون و ارسطو، به طور خاص، ابتدائاً به این دلیل اهمیت دارند که سؤالات فلسفی جدیدی مطرح می‌کنند و قلمروهای جدیدی از پژوهش فلسفی را کشف می‌کنند؛ درست است که آن‌ها به پرسش‌های قدیمی نیز پاسخ می‌دهند، اما این اهمیت کمتری دارد. به این دلیل و دلایل دیگر، اشتباه خواهد بود که بگوئیم در این مرحله سؤال یا بحثی فلسفی را تعریف کنیم؛

1. critical philosophy
2. systematic philosophy
3. transcendent philosophy

بهترین کار این است که به تماشای رشد تفکر فلسفی بنشینیم و ببینیم چه چیزی وجه مشخصه‌اش می‌شود و چرا. با این حال، من برخی موضوعات بزرگ را برگزیده و تا حدودی بر روی آن‌ها تمرکز کرده‌ام تا برخی از بحث‌های مرتبط و مستمری را که در سرتاسر تاریخ اندیشه دوره باستان جریان داشته‌اند به نمایش بگذارم.

معرفت‌شناسی.^۱ فیلسوفان نخستین سعی می‌کنند جهان را بشناسند و بفهمند، و خیلی زود سؤال‌هایی درباره منابع کسب معرفت مطرح می‌کنند، و درباره اهمیت نسبی مشاهده و نظریه، یا ادراک حسی و عقل، به عنوان منابع معرفت. پرسش‌های مربوط به منابع معرفت در واقع معرفت‌شناسی (نظریه معرفت) را به میدان می‌آورد، در حالی که شک درباره امکان معرفت واکنش‌های شکاکانه را برمی‌انگیزد.

مابعدالطبیعه.^۲ فهم جهان مستلزم کشف قوانین طبیعی است، و ما را وامی‌دارد بپرسیم که برداشتمان از خودمان چگونه با فهممان از بقیه طبیعت هماهنگ می‌شود. گاهی به نظر می‌آید که نظریه‌ای علمی درباره فرایندهای طبیعی جایی برای باور به خودمان به عنوان فاعل‌هایی خودآگاه و عاقل و مسئول باقی نمی‌گذارد. پرسش‌های مربوط به جایگاه خودآگاهی و فاعلیت انسانی در جهانی که با قوانین فیزیکی اداره می‌شود به مطرح شدن مسائلی در خصوص نفس و بدن، و در خصوص علیت و اختیار، می‌انجامد - دو مسئله محوری در مابعدالطبیعه (پژوهش درباره سرشت واقعیت).

اخلاق.^۳ فیلسوفان که در جستجوی فهمی عقلانی از طبیعت هستند در جستجوی فهمی عقلانی از اخلاقیات نیز هستند. آن‌ها به دنبال اصول معقولی برای هدایت رفتار بشر و برای توجیه ساختارهای اجتماعی و سیاسی هستند. سقراط و جانشینان او درباره روایت درست از خیر یک شخص بحث می‌کنند؛ درباره نسبت میان خیر خود شخص و خیر دیگر انسان‌ها؛ و بنابراین درباره نسبت میان نفع شخصی و اخلاقیات. آن‌ها می‌کوشند یک نظام اخلاقی انتقادی را صورت‌بندی کنند که به ما نشان خواهد داد هم چه چیزی در باورهای اخلاقی پیشاتأملی ما صحیح است و هم چطور باید این باورها را [آنجا که صحیح نیستند] اصلاح کرد.

الهیات.^۴ دغدغه‌های فیلسوفان نخستین مشابه دغدغه‌های دین و اساطیر است - فهم سرچشمه و سرشت جهان، و جایگاه ما در آن. فلسفه باستان در مراحل مختلفش به چالش با

1. epistemology

2. metaphysics

3. ethics

4. theology

دیدگاه دینی برمی‌خیزد، مستقل از آن رشد می‌کند، و می‌کوشد که دین سنتی را در اندرون الهیات عقلی ادغام کند. آوگوستین نشان می‌دهد که چگونه یک نهضت در فلسفه یونانی متأخر به پذیرش مدعاهای مسیحیت مبادرت ورزید، و الهیات مسیحی را شکل داد. این هنوز یک پرسش باز است که کدام نگرش به دین پیشرفت یا زوال فلسفی به حساب می‌آید - آیا فلسفه باید بکوشد که از برخی یا همه مدعاهای برخی یا همه چشم‌اندازهای دینی دفاع کند، انتقاد کند، آن‌ها را نادیده بگیرد، یا از میان ببرد.

در عین حال که تمایز گذاشتن بین این حوزه‌های مختلف پژوهش فلسفی سودمند است، بداقبالی خواهد بود اگر این برداشت را در ما القا کند که این‌ها کاملاً بی‌ارتباط با یکدیگرند، یا اینکه همه فیلسوفان درباره چگونگی ارتباط آن‌ها با یکدیگر عقیده یکسانی دارند. آنچه از این پس در این کتاب می‌آید باید با هر گونه برداشتی از این دست مقابله کند.

۴. منابع

خواننده‌ای که می‌خواهد به اندرون تفکر در دوره باستان با عمقی بیشتر از آنچه من در این کتاب رفته‌ام پیش برود باید به یادداشت‌ها توجه کند. این یادداشت‌ها برخی از متونی را که من بر آن‌ها تکیه کرده‌ام مشخص می‌کنند، و انتظار می‌رود به خوانندگان کمک کنند تا خودشان آن متن‌ها را بررسی کنند. نه تنها برای شواهد گزارش خودم از فیلسوفان مختلف، بلکه برای شواهد برخی از نکته‌های مربوط به پیش‌زمینه‌های تاریخی یا سیاسی نیز منبع ذکر کرده‌ام، تا خوانندگان بتوانند از این منابع نیز کمک بگیرند. همه متون فلسفی، و تقریباً همه متون غیر فلسفی، که به آن‌ها ارجاع می‌دهم در قالب ترجمه‌های انگلیسی در دسترس هستند.^(۴)

در ارجاعات به کتاب‌ها و مقاله‌های جدید بسیار گزینشی عمل کرده‌ام، و به آثاری ارجاع داده‌ام که از حیث مشکل بودن و تخصصی بودن در درجات بسیار متفاوتی قرار دارند. منظور این نبوده که مرور نظام‌مندی بر منابع دست‌دوم صورت بگیرد؛ میزان پوشش آثار معرفی‌شده برای موضوعات مختلف برابر نیست، زیرا در برخی موضوع‌ها بیشتر از برخی دیگر آثار جالب توجه نگاشته شده است. قصد من در این ارجاع‌ها این بوده است که خوانندگان را با برخی بحث‌های جالب توجه‌تر درباره موضوعات مطرح‌شده در این کتاب، یا با دیدگاه‌هایی متفاوت از دیدگاه خودم، یا با بحث‌های مفصل درباره سؤالاتی که من فقط به اختصار به آن‌ها اشاره کرده‌ام، آشنا سازم.^(۵)